

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
Richard C. Morais
THE MAN WITH NO BORDERS

Copyright © 2019 Richard C. Morais / RCM Media LLC
All rights reserved.

This edition is made possible under a license arrangement originating with Amazon Publishing, www.apub.com, in collaboration with ANA Sofia Ltd.
Translation Copyright © 2021 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-03945-0

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

RIČARD Č.
MORAIS

Čovek
bez
granica

Prevela Ana Anastasijević

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2021.

Za Suzan

P R O L O G

Misli mi se vraćaju u one dane kad sam bio mlad, pun snage i tek počinjao karijeru kao privatni bankar. Zbog prirode starosti, sada to otkrivam, prisećam se *čitave* panorame prošlosti, baš svega, od onih teških uspomena, koje čitavog života pokušavamo da potisnemo, do onih nevažnih trenutaka, koji su u to vreme izgledali trivijalno, ali koji sada, kad se osvrnete na njih, dobijaju na značaju i težini.

Naročito se dobro sećam jednog letnjeg dana kasnih šezdesetih, ubrzo pošto smo se Liza i ja preselili u Cirihi da bih učio zanat u Švajcarskoj federalnoj kreditnoj banci, univerzalnoj bankarskoj ustanovi sa sedištem u Banhofskoj ulici.

Stariji par Šveđana došao je u banku kasno po podne s namerom da izmene testament. Bili su cenjeni i poštovani klijenti Švajcarske federalne kreditne banke pa je gospodin Albje, moj nadzornik, uveo ovaj neobično kočoperan i otmen par u veliku konferencijsku salu s pogledom na Paradni trg i naručio im kafu i slatke kolačiće.

U to vreme bio sam njegov pomoćnik i ušao sam u salu vukući noge, s fasciklom koju smo pripremili za njihov dolazak. Par je seo preko puta, oboje sedih glava i tena nalik na životinjski, s kožom koja je posle deset godina provedenih na suncu Francuske rivijere izgledala kao uštavljena goveđa koža. Najveći deo godine provodili su u luksuznom apartmanu na poslednjem spratu zgrade blizu luke u Monaku, kako bi

izbegli visoke skandinavske poreze, a i u Cirihi su toga dana došli samo iz jednog razloga – da isključe svoju decu iz testamenta.

Pružio sam im poslednji dokument s ovom izmenom.

„Potpišite ovde, molim vas. I ovde.“

Stari par je potpisao.

„Gotovo je“, reče čovek.

Konačnost potpisivanja dotakla je nešto u njima i osećanja su pokuljala iz njihove inače brižljivo primenjivane švedske uzdržanosti, kao da bismo nekako mogli da im uručimo i oproštaj zbog odluke koju su doneli. Čerka im je bila heroinski zavisnik, rekli su nam, i nestala je sa svojom bebom negde u Indiji. Sin im je živeo u Tanžeru. Voleo je da se zabavlja s grubim mornarima i stalno su ga pljačkali, tako da je roditeljima stalno tražio još para.

Jedva su uspevali da ispljunu te reči koliko su bili puni gađenja. Videlo se da se oboje gnušaju svoje dece – koja, kazali su, ne rade ništa osim što im slamaju srce i razočaravaju ih, ali su u isto vreme bili skrhan i krivicom što su oprali ruke od sopstvenog mesa i krvi.

„Da, gotovo je, bogu hvala“, uzvratila žena. „Konačno ću mirno spavati. Ako se Jozefina sad predozira, u njenim venama bar neće biti naš novac.“

Kad su supružnici ustali, izgledali su staro i pogureno, kao da im je zdrav život na Rivijeri oduzet ovim činom porodične izdaje. Bio sam šokiran njihovom transformacijom i uznemiren zbog celog tog sastanka, a verujem da sam pokazao i dozu hladnog prezira. Gospodin Albje je, iako nije rekao ništa konkretno, za razliku od mene, uspeo da izrazi Šveđanima ozbiljnu empatiju dok ih je pratio do lifta, zahvalivši im što su došli i poželevši im srećan povratak u Monako.

Kad su se vrata lifta zatvorila, gospodin Albje i ja se okrenusmo i pođosmo dugim hodnicima banke prema svojim kancelarijama.

„Vaš današnji nastup s klijentima nije ono što sam očekivao.“

Moj nadzornik je imao plave oči i srebrnu kosu. Malo je govorio, ali kad bi nešto rekao, to je imalo težinu. Nervozno sam pogledao u njega.

„Na šta mislite?“

Čovek bez granica

„Morate više da razmišljate kao sveštenik u ispovedaonici, a manje kao bankar iz Banhofske ulice.“

„Nikad o našem poslu nisam mislio na taj način.“

„Čućete kojekakve priče od klijenata. Neke će biti neprijatne, neke čak i odvratne. Uzdržite se od bilo kakvog osuđivanja. Porodice i porodični problemi su složeni. Setite se uvek da vaš posao nije samo upravljanje novcem nego i čuvanje porodičnih tajni.“

Upijao sam njegove komentare dok smo skretali u sledeći hodnik, a zvuk naših koraka odzvanjao koridorom.

Kad sam najzad progovorio, učinio sam to mnogo žešće nego što sam nameravao:

„Umem ja da čuvam porodične tajne.“

PRVI DEO

2019.

CIRIH, ŠVAJCARSKA

PRVO POGLAVLJE

„Tražila sam od gospodina Hajnriha da ove godine malo ranije oreže kruške u voćnjaku“, reče moja žena i zastade samo onoliko koliko je bilo potrebno da uzme vazduh. „Rekao je da očekuje da ćemo dobiti dvadeset kilograma meda iz košnica i da će uzeti sav višak koji mi ne želimo...“

Istina je kao tišina na groblju što lebdi među rečima.

„Ove godine je cena meda porasla – zbog pčela, jer nestaju – ali hoću da budem sigurna da će svi naši prijatelji dobiti po teglu za Božić. A ne kao prošle godine. Zato nisam sigurna da će biti viška...“

Kroz vrata ulazi medicinska sestra i svi u čekaonici u istom trenutku podižu glavu, kao gazele na pojilu dok im se leopard prikrada kroz visoku travu. Sestra diže pogled s papira u rukama i izgovara sa švajcarskim pevajućim akcentom: „Hose Marija Alvarez de Ovijedo!“

Liza mi steže ruku, sada konačno ućutkana. Ostali u čekaonici ponovo gnjuraju noseve u časopise, a ja ustajem, jedini, s kišnim mantilom prebačenim preko ruke. Ta fraza – nejasno mi je poznata, ali ne mogu da se setim odakle – neprestano mi odzvanja u glavi.

Istina je kao tišina na groblju što lebdi među rečima.

Kancelarija doktora Sutura nalazila se na Univerzitetu u Cirihi, i pošto me je njegovo osoblje odvelo na magnetnu rezonancu i uzelo mi krv, Lizu su pozvali da se vrati kod onkologa baš kad sam stigao.

Slabašno se osmehnu smo jedno drugom, što je ustaljena navika starih parova, pa uđosmo.

Doktor je ustao od radnog stola, da nas pozdravi, i ponudio nas čajem od hibiskusa i ružinih latica, koji sam pravi, ali smo i Liza i ja odbili. Probali smo ga jednom i bio je grozan.

Čekamo na slike magnetne rezonance. Kancelarija doktora Sutera gleda na univerzitet od sivog kamena; dva crvena građevinska krana vide se u uglu prozora. Na stolu stoji srebrni ram sa slikom njegove žene i troje dece na jedrenju na Ciriškom jezeru. To je jedini lični predmet u njegovoj besprekornoj kancelariji.

Časkali smo malo o našoj deci. Pepeljastosiva kosa doktora Sutera začešljana je unazad, a on je zgodan i u dobroj je formi, na onaj prirodni švajcarski način. Zamišljam ga kako vodi decu vikendom da trče po trim-stazi *Vita parkur*, trasi sličnoj vojnom poligonu s preprekama, kakva se može videti u šumi oko svakog švajcarskog sela, i kako čitava porodica radi sklekove, džogira i broji trbušnjake. I sama pomisao na to čini da se osećam umorno.

Konačno nam izbavljenje donosi slike koje se pojavljuju na monitoru računara doktora Sutera, s pozadinskim osvetljenjem, crvene, zelene i plave mrlje mastila, koje liče na apstraktnu umetnost i ne izgledaju kao da imaju mnogo veze sa mnom.

Nekoliko minuta doktor Suter sisa dršku svojih naočara i u tišini gleda snimke na ekranu. Zatim se okreće prema nama i obraća nam se objektivno i nepristrasno, krajnje zvanično. Pošto nam je pokazao slike donjeg dela mog stomaka i tumore koji su u njemu načičkani kao podzemni tartufi, prebacio se na novu seriju slika. „Rak se vratio po obrascu sličnom onom koji smo videli poslednji put, ali s jednom važnom razlikom. Ovog puta se proširio i na mozak. Vidite li ovu sliku?“

Doktor Suter pokazuje hemijskom olovkom centar osvetljenog ekrana, gde blista crvenozelena fleka od mastila. „To je tumor. Ovde. Mislim da je malo verovatno da ćete doživeti hiperalgeziju, intenzivan bol u čitavom telu. Ne, ne. Bol koji ćete osetiti biće povremen, ponekad intenzivan, ili ga neće ni biti, jer tumor sada pritiska moždanu koru.

Ovo je centar sistema za prenošenje bola, koji zovemo neuromatriks. Ovaj tumor, zbog mesta na kom se nalazi, blokira i prekida sposobnost da osećate bol. To se poklapa s onim što ste opisali, gospodine Alvarez. Nema bola – a onda doživite iznenadni napad.“

„To je na neki način blagoslov“, kaže Liza tihim glasom.

„Da, tako je. To su veoma dobre vesti.“

„Shvatam. Šta će se sledeće dogoditi?“, pitam.

„Sasvim je moguće“, odgovara on pa se okreće prema monitoru i ponovo kucka po crvenoj mrlji olovkom, „da će povremeno dolaziti do krajnje dezorijentisanosti, neke vrste demencije, a pogoršanje se neće dogoditi pravolinijski, rekao bih, već će to verovatno biti niz manjih ostrva lucidnosti u rastućem moru mraka i zbunjenosti. Nije isključeno ni da ćete imati intenzivne halucinacije.“

I Liza i ja ćutimo nekoliko trenutaka. Kad uspem da progovorim, kažem: „A završnica? Kraj. Kakav će biti?“

„Ah! To je velika misterija. Ne možemo da znamo koji će kancer prvi pojesti neki vitalni organ sve dok se to ne dogodi. Možda će to biti jetra ili *die Nieren*... bubrezi. Pankreas. Pluća. Možda i mozak, ili će se, što je najverovatnije, sve zbivati istovremeno. Pratićemo. Putevi kojima se kancer razvija vrlo su nepredvidivi. Imamo još da učimo o tome. Najvažnije je da vama bude ugodno tokom tog procesa.“

Ugodno?

Obrćem u glavi tu njegovu reč.

Liza i ja se vraćamo u naš mali apartman na krovu zgrade iz XVII veka, na Hehtovom trgu u Niderdorfu i padamo na krevete. Poseta doktoru nas je toliko izmorila da tonemo u dubok san. Ipak, još mnogo toga mora da se uradi, pa po podne, posle dremke, izlazimo iz stana i pozivamo lift.

Držeći se za ruke, prelazimo Rathauski most preko reke Limat i prolazimo kaldrmisanim gradskim uličicama, sve dok kroz uzan prolaz ne izađemo na Bahnhofsku ulicu.

Privatna banka *Alvarez* d. o. o., koju sam osnovao za porodicu pre više decenija. Nalazi se u skromnoj poslovnoj zgradi, tačno preko puta raskošnih kancelarija uprave Ciriške union banke. Metalne ploče na ulazu identifikuju nekoliko zakupaca – Banka *Arabija* a. d., Banka *Žaka Rotšilda* i sinova d. o. o., Porodična firma *Park Vong* (Evropa) – a mene preplavljuje neočekivani talas zadovoljstva kad na poslednjem spratu poslovne zgrade, koja je, inače, u našem vlasništvu, ponovo vidim natpis Privatna banka *Alvarez*.

Hans Peter Grider, moj štićenik koji je preuzeo upravljanje bankom kad sam otišao u penziju, čeka nas ispred vrata lifta. Rukuje se sa mnom i triput ljubi Lizu u obraze, levi, pa desni, pa levi, kao što nalaže švajcarski običaj. Hans Peter nosi crne naočare i ima jež frizuru nalik na nekog priglupog provincijskog švajcarskog vojnika, što je vrlo varljivo, jer je on u stvari jedan veoma prefinjen i obrazovan međunarodni bankar briljantnog uma.

Vodi nas do konferencijske sale za klijente u zadnjem delu, niz hodnik na čijim zidovima vise fotografije Mena Reja i Kartje-Bresona iz dvadesetih godina. Kad me vide kako hramljem niz glavni hodnik, sekretarice i menadžeri izlaze da me pozdrave pa zastajkujem i sa svakim razmenjujem nekoliko ljubaznih reči o njihovim momcima i deci, raspitujući se kako su proveli praznike. Ipak, nedugo zatim Hans Peter, Liza i ja sedimo za konferencijskim stolom i spremni smo za rad.

On je sve što mogu da poželim: pažljiv je i efikasno nam pomaže da završimo ono zbog čega smo došli. Advokat od poverenja, jedna mlada žena koja je s odličnim uspehom diplomirala na Univerzitetu u Sankt Galenu, pozvana je da nam se pridruži. Slažemo se oko toga da fond koji sam davno osnovao za Lizu i dečake i koji je oslobođen poreza treba da se ažurira i pretoči u novi fond s uslovima koji uzimaju u obzir zrelost dečaka i moj skori kraj. Fond zasad ima samo deset miliona švajcarskih franaka i na njega treba prebaciti još mog bogatstva, kako bismo izbegli porez na imovinu. Papiri su potpisani i mali deo investicionog portfolija je likvidiran i pripremljen za isplatu. Olovka zastaje samo jednom, nakratko, a ja hvatam brzi treptaj oka kad dođemo do

dogovora o tome kako će se – kad preminem – raspodeliti celokupna moja imovina.

„Liza će dobiti farmu na jezeru Egeri, stanove u Cirihu i Njujorku i četrdeset šest miliona švajcarskih franaka sa štednih računa. Investicije u privatni kapital treba isplaćivati direktno njoj po dospeću i likvidaciji. Ali hoću da vi u njeno ime upravljate nekretninama. Osim toga, ona ne može...“

„Ti to ozbiljno, Hose?“ Liza zuri u mene. „Kontrolisaćeš sve i svakoga čak i iz groba? Stvarno?“

Zastajem. Duboko udišem.

„Liza može da radi s nekretninama šta god hoće“, kažem. „Može da ih proda. Da živi u njima. Nije me briga. Neka sama o tome odlučuje.“

Moja žena više ne kaže ni reč, ali je Hans Peter posmatra krajičkom oka. „Ovo je veoma teško za tebe, Liza. Deo uznemirenosti proizlazi iz toga što ne znaš šta će se promeniti posle smrti tvog muža. To je u potpunosti razumljivo. Ali uvideo sam mnogo puta da s vremenom postane jasno šta treba uraditi. A kad se to desi, nadam se da se nećeš ustručavati da me pozoveš – rado ću ti pomoći i učiniti sve što je u mojoj moći.“

Ljubaznost u glasu mog starog partnera pokreće talas emocija pa Liza spušta glavu i traži papirnu maramicu po tašni. „Hvala ti, Hanse Petere“, kaže najzad. „Oduvek si bio dobar prijatelj – čitavoj porodici.“

Hans Peter odlučuje da joj dâ malo vremena da se sabere pa ponovo usmerava pažnju na mene. „A šta je sa ostalim? Još ti nismo poslali obračun, ali smo napravili proračun i procenu. Akcije Privatne banke *Alvarez* na kraju fiskalne godine iznose milijardu i dvesta miliona švajcarskih franaka. Preporučićemo odboru, posle tako profitabilne godine, da akcionarima isplati dividende u iznosu od trideset četiri miliona franaka. Želiš li da se akcije banke podele na jednake delove između tvoja tri sina?“

„Ne.“

Liza uzdiše. „Hose!“

Podigavši ruku, upozoravam je da ćuti. „Još nisam odlučio koliko ću dati momcima. Obavestiću te kad to rešim.“

Svi čuju odlučnost u mom glasu i niko ne može da kaže u tom trenutku da nisam sasvim pribran i da nemam potpunu samokontrolu.

„Kako hoćeš“, kaže Hans Peter, „ali s takvom bolešću i u tako podmakloj fazi... nadam se da dozvoljavaš svom starom kolegi da te podseti da nije mudro previše odlagati tu odluku. Može da se desi da dođe dan, sasvim neočekivano, kad nećeš biti u stanju da je doneseš ili, iako molim boga da se to ne dogodi, da doneseš odluku koju će tvoji sinovi moći da ospore na sudu zbog tvog mentalnog stanja u trenutku kad mi budeš davao uputstva. Oprosti mi, ali samo pokušavam da budem praktičan.“

„Svestan sam toga. Brzo ću odlučiti.“

„Vrlo je teško odreći se svega što smo skupili tokom života. Kao da poklanjamo svoje intimne rezerve. Ali to je neophodno u ovoj životnoj fazi. Svi moramo u jednom trenutku da sredimo račune i ispraznimo zlato koje smo nakupili u svom trezoru.“

„Da“, kontriram suvo, „ali po mogućstvu na način koji jasno obeležava naše vreme na ovom svetu. Razmisliću dobro o svemu tome i javiću ti se.“

Kad rešimo još neka sitna pitanja, sastanak se završava turom čvrstih švajcarskih rukovanja. Liza napušta prostoriju pre mene i ja nakratko oklevam na do vratku sale i gledam niz hodnik banke. Vredno osoblje vrluda kroz kancelarije s fasciklama u rukama, vazduh je ispunjen štektanjem štampača koji izbacuju dokumente. Kroz zapadne prozore prodire svetlo dok moja supruga u plavoj haljini odlazi prema izlazu.

Izgradio sam privatnu banku porodice Alvarez od nule. Ona je bila moj život toliko dugo. Moraće sada da nastavi bez mene, a nijedan drugi Alvarez nije zainteresovan za njeno buduće blagostanje.

Neka onda tako i bude.

Okrećem se i rukujem sa svojim kolegom.

„Hvala ti, Hanse. Hvala ti na svemu.“

„Mnogo ti dugujem, Hose. To je najmanje što mogu da učinim. U mojim si mislima i molitvama.“

Liza me čeka na Bahnhofskoj ulici. „Da li su ti tumori već pritisli mozak?“, breca se. „Na šta si mislio malopre? Tu nema o čemu da se razmišlja! Momci treba da naslede tvoju imovinu!“

Krećemo. Ona je besna.

Zaustavljam se naglo. „Misliš li da ne volim svoje sinove?“

Liza gleda u trotoar. „Ne. Naravno da ne mislim.“ Ali kad ponovo pogleda gore, oči joj se cackle od prkosa; to je pogled koji je tako svojstven nezavisnim američkim ženama. „A da li i momci to znaju? Ako umreš a ne pomiriš se sa sinovima – to će me ubiti.“

„Mujer*“, Treba mi vremena. Moram ovo da sredim na svoj način. U vremenu koje mi je ostalo.“

„Smučilo mi se više! To je sranje, obično sranje!“

„Liza! Žene ne smeju tako da govore!“

„E pa, smeju! I hoćeš li prestati da budeš tako snishodljiv? Dosta više! Vrlo je iritantno. Šta te je spopalo? Iz minuta u minut se sve više ponašaš kao autokratski, staromodna španska *cabeza de familia*.“**

I stojimo tamo, nesposobni da krenemo, ni napred ni nazad, oboje izjedeni osećanjima koja nas preplavljuju. A onda se na drugoj strani ulice iznenada otvaraju staklena vrata i oboje znamo kako da nastavimo. Prelazimo Bahnhofsku ulicu, izbegavajući žestoke tramvaje čvrsto rešene da nas pregaze, pa se penjemo stepenicama u kafe iznad čokolaterije *Špringli*.

Dahćem na vrhu stepeništa i čvrsto da se držim za ogradu dok ne dođem do vazduha. Nekoliko trenutaka lelujamo na ulazu u trpezariju i posmatramo stolove pored gostiju koji čekaju da sednu. Po dobrom švajcarskom običaju, pripravnici smo za laktanje s ostalima čim primećimo da neko plaća račun. U takvim prilikama uvek je dobro imati Lizu u timu. Skoro pa obara devedesetogodišnju veliku damu u jurišu prema iznenada upražnjenom stolu u čošku, stigavši tamo mnogo pre naših manje agilnih takmaca.

* Šp. *ženo*. (Prim. prev.)

** Šp. *glava porodice*. (Prim. prev.)

Turobna konobarica s crnom keceljom i belom bluzom prima našu porudžbinu. Čak i Liza u ovom sumornom trenutku krši svoju dugogodišnju dijetu i naručuje tortu napoleon i čaj od nane bez šećera. Ja uzimam luksemburški makaron od badema, specijalitet kuće, dupli espresso i čašicu kruškovače, naravno.

Jedemo poslastice u tišini. Prostorija je ispunjena mirisom pržene kafe i topljenog grijera, struganjem srebrnog escajga po porcelanskim tanjirima i monotonim švajcarskim ogovaranjem. Posle nekoliko minuta, Liza se naginje prema meni i borbeno kaže: „Neću da se tako završi! Neću!“

Pratim njen pogled do stola za kojim uštogljeno sedi starija Švajcarkinja u *šanel* kostimu, s bisernom ogrlicom i kosom uredno pokupljenom u punđu navrh glave. Sedi kao mačka ispred monstuoznog danskog kupa, sa sladoledom od vanile koji se ovde pravi, prelivenog sveže umućenim šlagom i posluženog u staklenoj činiji sa srebrnom urnom punom istopljene čokolade kao dodatkom. Kruto i pretenciozno, žena sipa čokoladu preko deserta pa počinje da jede, polako, a oči joj iznenada zablistaju kao u pijanice. Sasvim je očigledno da su ovog popodneva te kugle sladoleda vrhunac njene usamljениčke egzistencije; udovička kalorijska bomba sredinom popodneva.

„Odlučila sam. Vratiću se u Njujork kad ti umreš“, kaže Liza i baca lanenu salvetu na sto. „Neću da ostanem ni minut u ovoj proklesitoj zemlji niti ću da skončam tako. Idem kući. Posle pedeset godina provedenih ovde zbog tebe, idem kući.“

I to je kraj. Život koji smo gradili zajedno završava se. Polako se pripremamo da pođemo različitim stazama. Preplavljuju me tuga i bol toliko da ne mogu da mrdnem, a sećam se one sudbonosne večeri u Njujorku, pre šezdeset godina, kad je počelo naše zajedničko putovanje. Bio je to naš treći ili četvrti sastanak i bili smo u francuskom restoranu u Vest Vilidžu. Ja sam se pomalo otvorio, govorio o svojoj porodici i poreklu i, što mi nije bilo baš svojstveno, rekao Lizi da mi je majka bila alkoholičarka. Liza je na trenutak bila tiha, a onda je zamucala pošto je shvatila o čemu govorim. I njen otac je bio alkoholičar – i još fizički vrlo nasilan.